

სტანდარტული პირობები „მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ“ კანონპროექტში

ხატია პაპიძე

საქართველოს პარლამენტის იურიდიულ საკითხთა კომიტეტის წამყვანი სპეციალისტი

I. შესავალი

საქართველოს პარლამენტმა 2022 წლის 29 მარტს მიიღო „მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონი. მას შემდეგ, რაც 2012 წელს მომხმარებელთა დაცვის შესახებ ადრე მოქმედი კანონი ძალადაკარგულად გამოცხადდა, საქართველოში არ არსებობდა მომხმარებელთა ურთიერთობების მომწესრიგებელი ერთიანი აქტი. პარლამენტის მიერ ხსენებული კანონის მიღებით შეიქმნა სახელმძღვანელო საკანონმდებლო დოკუმენტი, რომელიც არა მხოლოდ არსებულ სამართლებრივ სიცარიელეს შეავსებს, არამედ აამაღლებს როგორც მომხმარებლის, ისე მოვაჭრის სამომხმარებლო-სამართლებრივ კულტურას.¹ მომხმარებელთა უფლებების დაცვა და ამ მიმართულებით ინფორმირებული საზოგადოება ხელს შეუწყობს ჯანსაღი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას, საერთაშორისო დონეზე კი - ევროკავშირთან ინტეგრაციას.

საკომიტეტო განხილვების დროსა და მოსამზადებელ სამუშაო შეხვედრებზე კანონპროექტთან დაკავშირებით არაერთი მოსაზრება გამოითქვა. თუმცა მოცემულ სტატიაში ყურადღება გამახვილდება ინიცირებული პროექტის ერთ-ერთ საკვანძო და ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხზე, რომლის გათვალისწინების გარეშეც შეიქმნებოდა სამართლებრივი გაურკვევლობა

და მოგვიანებით კიდევ ერთი საკანონმდებლო ცვლილება იქნებოდა საჭირო.

კერძოდ, თავდაპირველად ინიცირებულ საკანონმდებლო პაკეტში შემოთავაზებული იყო ცვლილება, რომლის მიხედვითაც, სამოქალაქო კოდექსიდან უნდა ამოღებულიყო 347-ე და 348-ე მუხლები (ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მომწესრიგებელი ნორმები). სტანდარტული პირობების სამოქალაქო კოდექსის რეგულირების სფეროდან გატანა ყოველად გაუმართლებელია და ეს არა ერთ პრობლემას შექმნის როგორც სამომხმარებლო, ისე არასამომხმარებლო ურთიერთობებში.

II. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების როლი და მნიშვნელობა

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები, სამოქალაქო კოდექსის 342-ე მუხლის მიხედვით, განმარტებულია, როგორც წინასწარ ჩამოყალიბებული, მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები, რომელთაც ხელშეკრულების ერთი მხარე უდგენს მეორეს. სტანდარტული პირობის მიზანია, გაამარტივოს ხელშეკრულებების დადება, რაც გამოიხატება დროისა და სხვა რესურსის დაზოგვაში და გავლენას ახდენს ტრანზაქციულ ხარჯებზე.² ხელშეკრულების სტანდარტული პირობე-

¹ რადგანაც აღნიშნული კანონი იქნება სამომხმარებლო ურთიერთობებში საუკეთესო პრაქტიკის განმსაზღვრელი დოკუმენტი.

² ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მიზნებზე დეტალურად *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია/რუსიაშვი-

ბი, ერთგვაროვანი და მრავალრიცხოვანი ურთიერთობებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით გავრცელებული სამომხმარებლო სფეროშია. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ სტანდარტული პირობები, მხოლოდ სამომხმარებლო ურთიერთობებში გამოიყენება. მათი მნიშვნელობა ასევე დიდია სხვა ტიპის, მაგალითად, შრომით ურთიერთობებშიც.³ როგორც წესი, დამსაქმებელს შემუშავებული აქვს შინაგანანესი, რომელიც შრომითი ურთიერთობის შინაარსის დეტალური მარეგულირებელი აქტია. იგი, ერთი მხრივ, წინასწარ არის ჩამოყალიბებული და მისი შეცვლის ძალაუფლება დასაქმებულს არ გააჩნია, მეორე მხრივ კი გამიზნულია მრავალჯერადი გამოყენებისათვის. ამდენად, შრომის შინაგანანესი (რომელიც შრომითი ხელშეკრულების ნაწილია) წარმოადგენს სტანდარტულ (და არა ინდივიდუალურ) პირობებს და მასზე, შინაარსის გათვალისწინებით, უცვლელად ვრცელდება სამოქალაქო კოდექსის სტანდარტული პირობების მომწესრიგებელი ნორმები.⁴ შრომით ურთიერთობებში არა მხოლოდ შრომის შინაგანანესი შეიძლება მივიჩნიოთ სტანდარტულ პირობათა ერთობლიობად, არამედ შრომითი ხელშეკრულების სხვა დებულებებიც, თუკი ისინი აკმაყოფილებს პირობის სტანდარტულად მიჩნევის კრიტერიუმებს.

III. პირობის სტანდარტულად მიჩნევის კრიტერიუმები

იმისათვის, რომ პირობა სტანდარტულად იქნეს მიჩნეული, აუცილებელია რომ იგი აკმაყოფილებდეს გარკვეულ წინაპირობებს. კერძოდ, ა) იგი უნდა წარმოადგენდეს სახელშეკრულებო პირობას, ანუ ხელშეკრულების მოწესრიგებისკენ უნდა იყოს მიმართული; ბ) წინასწარ უნდა იყოს შემუშავებული. უფრო ზუსტად კი, პირობები ისე უნდა იყოს ჩამოყალიბებული,

რომ მეორე მხარეს ამაში არ ჰქონდეს მონაწილეობა მიღებული; გ) პირობა მრავალჯერადი გამოყენებისათვის უნდა იყოს გამიზნული.⁵ ამ წინაპირობის დაკმაყოფილებისას საკმარისია მხოლოდ პირობათა მრავალჯერადი გამოყენების მიზანი, თუნდაც მისი ერთჯერადად განხორციელებისა; დ) უნდა მოხდეს პირობათა წაყენება, რაც გულისხმობს, რომ მეორე მხარეს არ უნდა გააჩნდეს მისი (პირობის) შეცვლის ძალაუფლება.⁶

ამრიგად, პირობა, რომელიც ზემოაღნიშნულ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს, შრომითი და სამომხმარებლო ურთიერთობების გარდა, შესაძლოა ორ ფიზიკურ პირს შორისაც არსებობდეს, რომელთაგან არც ერთი არ წარმოადგენს მოვაჭრეს. სკ-ის 347-ე და 348-ე მუხლები ასეთ ურთიერთობებზეც ვრცელდება. ამიტომ გაუმართლებელია ამ მუხლების მხოლოდ სამომხმარებლო ურთიერთობების მომწესრიგებელ აქტში გადატანა.

IV. 347-ე და 348-ე მუხლები, როგორც 346-ე მუხლის განმარტების ზღვარი

სამოქალაქო კოდექსიდან 347-ე და 348-ე მუხლების ამოღება შეუძლებელს გახდის მათ გამოყენებას 346-ე მუხლისთვის ზღვრის დასადგენად. 346-ე მუხლი წარმოადგენს სტანდარტული პირობების შინაარსობრივი კონტროლის ზოგად ნორმას, რომელიც ვრცელდება, მათ შორის, სამენარმეო ურთიერთობებზეც.⁷ 347-ე და 348-ე მუხლები ექსპლიციტურად უთითებენ რა არასამენარმეო ურთიერთობებზე, მათ საფუძველზე მენარმის მიმართ გამოყენებული სტანდარტული პირობების გაბათილება შეუძ-

ლი (რედ.), 2021, მუხლი 342, პირველი და მომდევნო ველები.

³ Markesinis/Unberath/Johnston, The German Law of Contract, A Comparative Treatise, 170.

⁴ შდრ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 310-ე პარაგრაფის მე-4 აბზაცი.

⁵ შემთავაზებელს პირობის წაყენებისას უნდა ჰქონდეს ამა თუ იმ პირობის მრავალჯერადად გამოყენების განზრახვა. ამასთან დაკავშირებით დეტალურად იხ. რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია/რუსიაშვილი (რედ.), 2021, მუხლი 342, ველი 13.

⁶ Markesinis/Unberath/Johnston, The German Law of Contract, A Comparative Treatise, 165-166.

⁷ რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია/რუსიაშვილი (რედ.), 2021, მუხლი 346, ველი 6.

ლებელია. თუმცა ეს არ გამოირიცხავს 347-ე და 348-ე მუხლების გამოყენებას 346-ე მუხლის შინაარსის განსამარტად და მისი ზოგადი ფარგლების დასადგენად. წინააღმდეგ შემთხვევაში 346-ე მუხლი, ცალკე აღებული, ურთიერთობათა მეტისმეტად ფართო წრის მომცველი იქნებოდა და შექმნიდა ვრცელ და არაპროგნოზირებად სასამართლო პრაქტიკას. თუკი მოვაჭრეთა შორის დადებული ხელშეკრულება შეიცავს ისეთ სტანდარტულ პირობას, რომელიც შეესაბამება 347-ე და 348-ე მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევას და შემონების შედეგად ნამდვილი იქნებოდა⁸, ამ პირობის გაბათილება არ შეიძლება მოხდეს 346-ე მუხლის საფუძველზე. 347-ე და 348-ე მუხლები ერთგვარ სახელმძღვანელო დებულებებს განსაზღვრავს სტანდარტული პირობის ბათილად მიჩნევისას.⁹ ის, რაც ექცევა ამ ნორმებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში და ნამდვილია ამ მუხლების საფუძველზე, შეუძლებელია არღვევდეს ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპებს 346-ე მუხლის ფარგლებში.

ამრიგად, 347-ე და 348-ე მუხლების სამოქალაქო კოდექსიდან გატანა ზღვრის გარეშე ტოვებს 346-ე მუხლს და ქმნის მისი არასწორი გამოყენებისა და სტანდარტული პირობების ბა-

თილობის ფარგლების რღვევის საფრთხეს. ვინაიდან მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ საქართველოს კანონი სპეციალური ურთიერთობების მომწესრიგებელია და მას სპეციალური სუბიექტი - მომხმარებელი - ჰყავს, ხსენებული კანონის ნორმათა გამოყენება არასამომხმარებლო სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შეუძლებელი იქნება.

შეჯამება

სამოქალაქო კოდექსის 347-ე და 348-ე მუხლების მოქმედების არეალი იმაზე უფრო ფართოა, ვიდრე სამომხმარებლო ურთიერთობები. სწორედ ამიტომ, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია მათი კოდექსში დატოვება, რათა არ მოხდეს სხვა ურთიერთობებზე მათი გავრცელების შესაძლებლობის მოსპობა. მომხმარებელთა დაცვის შესახებ საქართველოს კანონში სტანდარტული პირობების მომწესრიგებელი ნორმები ისედაც უცვლელად გამოიყენება. ამდენად, უმჯობესია, დამატებითი წესების სპეციალურ კანონში კონსტრუირება ისე, რომ არ მოხდეს სამოქალაქო კოდექსში არსებული სტანდარტული პირობების სისტემატიკისა და ძირითადი ბირთვის ხელყოფა.

⁸ ანუ, არ სცდება ამ მუხლებით დადგენილ ნამდვილობის ზღვარს.

⁹ შდრ. რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია/რუსიაშვილი (რედ.), 2021, მუხლი 346, ველი 6.